

8. Лагнюк О. М. До питання про невідповідність Конституції України підстав для звільнення професійних суддів – осіб, уповноважених на виконання функцій держави / О. М. Лагнюк // Кримінальне судочинство. Судова практика у кримінальних справах. – 2016. – № 1. – С. 101–111.

9. Про затвердження Положення про порядок переведення судді до іншого суду того самого рівня у випадку реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду : Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 23 жовтня 2015 року № 68/зп-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/ua/peravedennya-suddiv/poloziennia-pro-poriadok-pieriewiediennia-suddi-do-inshogo-sudu-togo-samogo-rivnia-u-wipadku-reorganizacii-likwidacii-abo-pripiniennia-roboti-sudu/>

10. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/322-08?nreg=322-08&find=1&text=%EВ%В3%EA%E2%B3%E4%E0%F6%B3%FF&x=0&y=0#w11>

11. Про зайнятість : Закон України від 05 липня 2012 року № 5067-VI // Голос України. – 2012. – № 153–154.

УДК 342.571

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

THE TERM AND SUBJECTS OF PUBLIC OPINION FORMATION ON JUDICIAL POWER

Овсяннікова О.О.,

к.ю.н., доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджуються поняття та суб'єкти формування громадської думки щодо судової влади. Аналізується загальне визначення суб'єкта громадської думки, окреслюються основні ознаки суб'єктів громадської думки. Формулюється визначення, наводиться класифікація та дається характеристика суб'єктів, які безпосередньо мають вплив на формування громадської думки щодо судової влади в Україні.

Ключові слова: громадська думка, громадськість, суб'єкт, судова влада, суддя, громадські організації.

В статье исследуются понятие и субъекты формирования общественного мнения относительно судебной власти. Анализируется общее понятие субъекта общественного мнения, очерчиваются основные признаки субъектов общественного мнения. Дается определение, проводится классификация и характеристика субъектов, которые имеют непосредственное влияние на формирование общественного мнения относительно судебной власти в Украине.

Ключевые слова: общественное мнение, общественность, субъект, судебная власть, судья, общественные организации.

The article is about the term and subjects of public opinion formation on judicial power. General definition of public opinion subject is given, and it's mentioned that public opinion subject – are the social groups, societies, which form collective value judgment on socially important events, phenomena of social life. It is proven that major subject of public opinion is the public. However, the public does not mean the whole population, but the part of it; people are united into the public by their points of view (interests, position) or conscious approach to a certain problem; those, who are considered the public, show certain activity (react on situation). The article also formulates a definition of subjects, that directly influence public opinion formation on judicial power in Ukraine, gives their classification and properties. In particular, the subject of public opinion formation on judicial power are social groups, societies, which form collective value judgments on the problems of judicial branch of power functioning. Subjects of public opinion formation on judicial power can be divided into two major groups: inner subjects, those, whose activity directly influences public opinion formation (judicial branch of power bodies, judges as main holders of judicial power, judge self-government bodies, bodies that provide judicial branch of power functioning, judge civil organizations in Ukraine and international judge organizations), and outer – Ukrainian public as a whole and its separate segments, in particular, local population and groups of population, based on professional, ethnic, political, religious, social and other properties, public servants, servants of local governments, rights protection servants and officers, civil organizations, mass media. Besides, the article states that the list of these subjects is to be considered open as in new conditions of social being, other subjects, beside those listed above, can influence the formation of public opinion on judicial power.

Key words: public opinion, public, subject, judicial branch of power, judge, civil organization.

Запорукою стабільного й авторитетного становища судової влади в суспільстві є формування відповідної громадської думки. Громадська думка щодо судової влади являє колективне судження соціально-організованих груп, яке містить оцінку законності, ефективності діяльності органів судової влади й знаходить своє вираження у вимогах громадськості щодо винесення законних та справедливих судових рішень. Важливе значення для судової влади та для становлення демократичної держави має з'ясування кола суб'єктів, які безпосередньо впливають на формування належної громадської думки щодо судової гілки влади.

Аналізом питань, пов'язаних із визначенням суб'єктів громадської думки, займалися, перш за все, соціологи, серед яких – Г. Тард, В. Тьоніс, Дж. Геллап, Ф. Олпорт, Е. Ноель-Нойман, В. Городяненко, В. Коробейніков, Г. Петришин, С. Подлевський, Т. Сасінська-Клас та ін.

Вивченням проблем взаємодії судової влади та громадськості присвятили свої праці такі вчені та практики, як: О. Абросімова, К. Бабенко, В. Городовенко, О. Денісова, С. Денисюк, О. Свтушенко, М. Кобилянський, О. Красовська, В. Лебедєв, М. Логунова, В. Малярєнко, І. Марочкін, О. Овчаренко, В. Петренко, С. Праскова, С. Прилуцький, О. Прокопенко, А. Селіванов, А. Смирнов, В. Співак та ін. Однак, безпосередньо визначення та характеристика кола суб'єктів, які впливають на формування громадської думки щодо судової гілки влади, наразі в Україні не досліджувалися.

Метою статті є дослідження поняття суб'єкта громадської думки, окреслення основних ознак суб'єктів громадської думки, а також визначення та характеристика суб'єктів, які впливають на формування громадської думки щодо судової влади в Україні.

Сьогодні громадська думка сприймається як важлива соціальна інституція суспільства – у демократичному суспільстві вона є одним з елементів прийняття рішень на всіх рівнях управління (державному, регіональному, муніципальному тощо). Як і всі соціальні інституції, громадська думка перетворює невпорядковані, випадкові, стихійні соціальні взаємодії між населенням та політичними, управлінськими структурами на впорядковані, тривалі, контрольовані, тобто «окультурює» цю взаємодію, оснащує її механізмами та ustalеними правилами. Досліджуючи сутність громадської думки як соціального феномену, В. Городяненко дійшов висновку, що громадська думка – це специфічний вияв масової свідомості, що виражається в оцінках (вербальних і невербальних) і характеризує ставлення людей до суспільно значущих подій і фактів, актуальних проблем суспільного життя [1, с. 245].

При вивченні громадської думки, вчені зосереджують свою увагу на тому, що вона достатньо чітко структурована. При цьому у зарубіжній та вітчизняній науці досі не вироблено ustalеної традиції щодо структури громадської думки. Західні дослідники громадської думки акцентують увагу переважно на динаміці формування та функціонування громадської думки в системі суспільно-політичних відносин. Разом із тим, вважаємо, що структуру громадської думки, перш за все, характеризують її суб'єкт, об'єкт та зміст. В рамках даної наукової статті ми зосередимо свою увагу виключно на першому структурному елементі громадської думки – на її суб'єкті.

Визначення суб'єктів громадської думки має чіткий історичний контекст, що пов'язано з різними етапами розвитку суспільства. Так, у доіндустріальних суспільствах суб'єктом громадської думки була публіка, громада, суспільство. Нині, встановлюючи суб'єкта громадської думки, слід брати до уваги інтегруючу роль засобів масової комунікації, які транслюють певні цінності, взірці соціальної поведінки, формують і встановлюють нові зв'язки між людьми. На цих засадах консолідується суспільні утворення – суб'єкти громадської думки. Їх основою можуть стати: етнічні уклади і соціальні маргінали; добровільні об'єднання, у діяльності яких особливу роль відіграють спеціалізовані канали комунікації; світи спільних інтересів, уподобань і життєвих стилів, котрі користуються засобами масової комунікації. Органічність, цілісність, стабільність цих нових суб'єктів громадської думки відрізняють їх від традиційних, але найголовнішим критерієм їх ідентифікації є спільний інтересу у вирішенні певної проблеми. Іншими словами, суб'єктами громадської думки можуть бути як соціальні утворення, що постали на ґрунті специфічних об'єктивних умов життя, розподілу праці, так і спільноти, утворені масовою комунікацією, ідеологічними чинниками тощо.

Отже, суб'єкт громадської думки – це соціальні групи, спільноти, які формують колективні оцінні судження на соціально значимі події, явища суспільного життя. Для формування громадської думки вирішальне значення має взаємодія індивідів, що становлять суб'єкт громадської думки. При цьому дана взаємодія має бути достатньо стійкою для підтримання комунікативних зв'язків між індивідами, в нормованою, проте такою, що забезпечує плюралістичність думок та позицій. Громадська думка може виникати та функціонувати як у межах суспільства в цілому, так і в межах різних спільностей. У першому випадку суб'єктом громадської думки є суспільство, у другому – окрема соціальна спільність.

Основним, безумовним суб'єктом громадської думки є громадськість. В свою чергу, громадськість – це активне соціальне утворення, що в певний момент об'єднується навколо визначеної соціальної проблеми задля пошуку шляхів її вирішення. Громадська думка – це спільна дум-

ка індивідів, яка репрезентує певний консенсус індивідуальних думок щодо конкретної проблеми, котра становить спільний інтерес. При цьому варто зазначити, що громадськість як основний суб'єкт громадської думки має наступні ознаки:

1) до громадськості належить не все населення, а лише його частина;

2) об'єднують людей у громадськість їхні погляди (інтереси, позиції) або свідоме ставлення до певної проблеми;

3) ті, кого відносять до громадськості, проявляють певну активність (реагують на ситуацію).

Та частина населення, яка не проявляє певної активності і не реагує на інформацію, не може належати до громадськості. Думається, що громадськість тому і називається громадськістю, що вона репрезентує громадські взаємозв'язки і відносини, які (за визначенням) передбачають певну активність їх учасників.

У структурованому суспільстві громадськість також структурована. Вона включає в себе різні соціальні спільноти: класи, верстви та прошарки, різні демографічні, етнічні, територіальні спільноти. Це складові соціальної структури громадськості. Вона фактично тотожна соціальній структурі суспільства.

У розгорнутому вигляді пропонується розрізнити близько 150 різноманітних форм громадськості, серед яких американський дослідник Дж. Гендріксон виділяє такі головні групи: 1) працівники ЗМІ (місцеві, регіональні та спеціальні канали); 2) громадськість організацій (ветерани, члени профспілки, фахівці, обслуговуючий персонал тощо); 3) місцеві мешканці, їх засоби інформації, лідери груп та керівники місцевих політичних, громадських, ділових, релігійних, культурних та інших організацій; 4) інвестори, у т. ч. реальні та потенційні, статистична служба, мережа фінансової та економічної інформації тощо; 5) державні органи, у т. ч. представники законодавчої, виконавчої та судової влади центрального та місцевого рівнів, органи місцевого самоврядування тощо; 6) споживачі, у т. ч. різноманітні групи споживчої громадськості, активісти захисту прав споживачів, видавництва для споживачів, місцеві ЗМІ, лідери місцевого значення; 7) громадськість груп власних інтересів, їх канали інформації, лідери, керівники організацій тощо.

Метою нашої статті, як було зазначено раніше, є визначення поняття та кола суб'єктів формування громадської думки щодо судової влади. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що суб'єкти формування громадської думки щодо судової гілки влади – це соціальні групи, спільноти, які формують колективні оцінні судження щодо проблем функціонування судової гілки влади. Можна припустити, що суб'єкти формування громадської думки щодо судової гілки влади можна розподілити на дві основні групи: внутрішні суб'єкти, тобто ті, діяльність яких безпосередньо впливає на формування громадської думки (власне органи судової влади України, судді як носії судової влади, органи суддівського самоврядування, органи, що забезпечують функціонування судової влади, громадські суддівські організації в Україні, а також міжнародні суддівські організації), та зовнішні – українське суспільство загалом і окремі його сегменти (зокрема, місцеве населення та групи населення за професійними, етнічними, політичними, духовними, соціальними та іншими ознаками, державні службовці, службовці органів місцевого самоврядування, працівники правоохоронних та правозахисних органів, громадські організації, ЗМІ).

Звичайно, безпосередній вплив на формування громадської думки щодо судової влади мають органи судової влади, адже від їх діяльності залежить сприйняття громадськістю судової влади. Органи, що реалізують

судову владу – суди своєю законною діяльністю, вдалою внутрішньою організацією, зручним розташуванням сприяють формуванню позитивної громадської думки у населення.

При формуванні громадської думки щодо судової влади також має велике значення характер тих зв'язків, які утворюються між громадськістю та суддями як носіями судової влади. Тому вкрай важливим є визначення, які дії суддів як носіїв судової влади безпосередньо впливають на формування громадської думки та які заходи можуть бути здійснені задля підвищення рівня довіри громадськості до суддів. Головну роль у формуванні громадської думки стосовно судів та суддів відіграють, перш за все, якість та ефективність відправлення правосуддя. Ступінь довіри громадян може варіюватися залежно від таких критеріїв, як вчасність розпочатого судового слухання, врахування побажань при призначенні дня та часу судового засідання, своєчасне отримання повісток та повідомлень про розгляд справи, обґрунтованість затримки/перенесення слухання у розгляді справи, своєчасне ознайомлення з матеріалами справи та інших факторів. Для громадян важливо, щоб їхня справа була розглянута швидко, щоб справу не «затягували», а судові рішення було справедливим та обґрунтованим, написаним зрозумілою мовою. Особа, що брала участь у судовому процесі, повинна мати відчуття, що судовий процес був незалежним і неупередженим, а також мати переконання, що судові рішення буде виконаним. Крім того, формування загальної впевненості в об'єктивності суддів неможливе без досягнення суддівської незалежності. Формуванню позитивної громадської думки стосовно судової влади буде сприяти подолання корумпованості суддів, закритості та корпоративності судової системи, а також посилення відповідальності суддів, особливо за винесення незаконного рішення. Важливе значення має дотримання суддями етичних стандартів як у своїй професійній діяльності, так і у повсякденному житті. Громадська думка формується на підставі враження особи, яка прийшла до суду, від самого судді: чи поважає має він повагу, чи ставиться він до учасників процесу коректно та ввічливо, чи високої у нього моральні якості. Багато чого залежить і від того, як саме суддя веде судовий процес: наскільки він підготовлений до судового розгляду конкретної справи, чи дотримується він процедури розгляду справи, чи законним, обґрунтованим, доступним та зрозумілим є його рішення. Інакше кажучи, професійна етика суддів є ще одним з напрямів формування громадської думки щодо судової влади України.

Органи суддівського самоврядування – збори суддів, Рада суддів України та З'їзд суддів України, а також органи, що забезпечують функціонування судової влади (Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада юстиції (за новим Законом України «Про судоустрій і статус суддів» – Вища рада правосуддя), Державна судова адміністрація України, Національна школа суддів України), забезпечують формування громадської думки щодо судової влади шляхом прийняття законних, справедливих та неупереджених рішень. Для громадськості важливо, щоб на посаду суддів призначалися найбільш гідні та професійні особи, щоб процедура добору суддів була прозорою, і щоб кожен суддя при вчиненні ним дисциплінарного проступку, адміністративного чи кримінального правопорушення поніс справедливе покарання.

Громадські суддівські організації, зокрема, Всеукраїнська громадська організація «Асоціація суддів України», а також міжнародні суддівські організації, на кшталт Міжнародної асоціації суддів та Європейської асоціації суддів, сприяють формуванню громадської думки щодо судової влади як в Україні, так і в усьому світі. Адже діяльність таких організацій поглиблює обізнаність громадськості та безпосередньо суддів у сфері міжнародного права, посилює взаємодію та спілкування між суддями різних країн,

враховуючи досвід європейських країн та суддів, сприяє подальшим дружнім стосунками між суддями різних країн.

Що стосується зовнішніх суб'єктів формування громадської думки щодо судової влади, то, як вже було зазначено, ними можна вважати українське суспільство загалом і окремі його сегменти.

В першу чергу, громадська думка щодо судової влади формується на підставі досвіду тих громадян, які мали безпосередній контакт із судами. Оскільки суди обслуговують кілька категорій громадян, необхідно прагнути, щоб усі вони довіряли судам. Зокрема, можна виокремити такі категорії осіб в якості суб'єктів формування громадської думки щодо судової влади: 1) населення території юрисдикції суду, що рідко або взагалі ніколи не зверталися до суду; 2) представники інших органів влади, місцевого самоврядування, ЗМІ та інші впливові суб'єкти, з якими суди контактують з інших питань, окрім здійснення правосуддя; 3) особи, які безпосередньо контактують із судом з приводу розгляду судової справи (учасники судового процесу, їх друзі та родичі; адвокати та державні обвинувачі та ін.); 4) працівники апарату суду, технічний персонал суду, судді, які здатні «зсередини» оцінити якість роботи суду. Як бачимо, між цими категоріями наявні відмінності щодо типу та обсягу їх контактів із судами, і для останнього важлива довіра з боку всіх цих категорій. При цьому про рівень авторитету суду можна складати судження на підставі оцінок, які походять як з офіційних державних органів влади, так і з різних суспільних утворень та від окремих юристів-професіоналів.

Дослідити всіх суб'єктів формування громадської думки щодо судової влади в рамках однієї статті не видається можливим. В той же час, є такі суб'єкти, діяльність яких сприяє формуванню та поширенню інформації про діяльність судової влади в Україні. Перш за все, йдеться про ЗМІ. Зрозуміло, що формування ставлення більшості громадян до установ судової системи, суддів залежить від інформації, яку до них доносить мас-медіа, які, в свою чергу, виступають посередниками між громадянським суспільством (будь-якими його інститутами, а також окремими громадянами) і державною владою. Як справедливо відзначає В. Співак, ЗМІ беруть безпосередню участь у формуванні громадської думки за допомогою поширення інформації певного спрямування, яку вони можуть безпосередньо продукувати [2, с. 45]. Думка про суди формується під впливом ЗМІ, адже преса – єдиний публічний канал масового поширення інформації. Тому для формування належної громадської думки щодо судової влади першим кроком має бути налагодження конструктивних взаємовідносин між ЗМІ та судами.

Відносно новим суб'єктом формування громадської думки щодо судової влади є різного роду громадські об'єднання, які здійснюють громадський контроль за судовою владою. Функціонування громадського контролю у демократичному суспільстві розглядається як цілеспрямований та дієвий вплив соціальних суб'єктів на поведінку агентів соціальної взаємодії [3, с. 9]. Громадський контроль судової влади, за своєю суттю, – це громадське оцінювання виконання судами своїх повноважень, визначення ефективності їх функціонування [4, с. 217]. Серед таких суб'єктів варто назвати громадську раду доброчесності, а також громадські об'єднання, які здійснюють регулярне оцінювання судді шляхом незалежного оцінювання його роботи в судових засіданнях тощо.

Отже, система суб'єктів формування громадської думки щодо судової влади включає в себе широке коло осіб, органів та організацій. Перелік цих суб'єктів можна вважати відкритим, оскільки у нових умовах та реаліях суспільного буття впливати на формування громадської думки щодо судової гілки влади можуть й інші суб'єкти, окрім перерахованих вище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологія : підручник / за ред. В. Г. Городяненка. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 544 с.
2. Співак В. Реформа судової влади : проблеми теорії та практики / В. Співак // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2011. – № 1. – С. 41–47.
3. Наливайко Т. В. Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства : теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01 «теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / Т. В. Наливайко ; Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2010. – 18 с.
4. Каблак П. І. Судова влада та громадськість : проблеми вироблення взаємодії / П. І. Каблак // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – Вип. 11. – С. 215–218.